

Kalandorból igazgató

Száznegyven éve, 1877. május 3-án született báró Nopcsa Ferenc, a Földtani Intézet legkalandosabb életű igazgatója. A tudomány máig a világ egyik legnagyobb paleontológusaként tartja számon, a köztudatban pedig mint Fatia Negra unokája és mint az Osztrák–Magyar Monarchia kéme él. Holott kutatóként nem kizárólag az erdélyi dinoszauruszokkal foglalkozott és vezetése alatt új életre kelt a Magyar Királyi Földtani Intézet is. Az 1929-ben megjelent Hunyad vármegye és környékének 1:200 000-es méretarányú geológiai és tektonikai térképével emlékezünk rá.

Báró Nopcsa Ferenc már túl volt romantikus regénybe illő életének legkalandosabb évein – az erdélyi dinoszauruszok felfedezésén, Albánia földtani és néprajzi feltérképezésén, szigorúan titkos küldetésein, hírszerzői megbízatásán –, amikor 1825. június 20-án kinevezték a Magyar Királyi Földtani Intézet igazgatójának. Lázasan vetette bele magát újra a tudományba és hatalmas lendülettel fogott hozzá az intézet talpra állításához: „leporolta” a világháború kezdete óta elhanyagolt könyvtárát és múzeumát. Személyes kapcsolatait felhasználva munkatársait külföldi tanulmányutakra küldte és rangos nemzetközi konferenciákat hozott Budapestre. Nagymértékben támogatta a fiatal geológusokat, akiket nagyszabású feladatokkal bízott meg. Szorgalmazta az új, gyakorlati célú, addig háttérbe szorított mérnökgeológiai, agrogeológiai és hidrogeológiai kutatásokat. Hozzálátott a trianoni békeszerződés által elcsatolt területek földtani térképeinek kiadásához, hogy az előző évtizedek térképezési munkálatai ne vesszenek kárba.

Új életre keltette az intézet kiadványsorozatait, s nyomdát állíttatott fel azért, hogy a kiadványok minél előbb megjelenhessenek. Jól példázza ezt az 1926. évről szóló igazgatói jelentése: „... Az intézeti helyiségek átcsoportosításával felszabadult helyiségeket a házinyomda felállítására használtam fel. Az Intézet ennek már a Nemzetközi Agrogeológiai Térképkonferencia alkalmával nagy hasznát látta, amidőn a gyors elintézéshez szokott külföldi tudósok nagy meglepetésükre már 36 órával az ülések után eredményeikről háromszínű nyomással készült térképet kaptak kézhez. Ugyanez a házinyomda lehetővé tette az értekezlet alkalmából egy tudományos színvonalú vezető megjelenését.”

Igazgatósága alatt folytatta szülőföldje, Erdély dinoszauruszainak tanulmányozását. Vizsgálataival élete főművét akarta tető alá hozni. Türelmetlenül dogozott és embereit is vad munkatempóra kényszerítette. Mivel sokan nem tudtak vele lépést tartani, ezért intézeti terveinek egy része sajnos nem valósulhatott meg. Véka alá nem rejtett véleményét, nyers, sokszor bántó modorát sokan nem szívelték, autokrata hajlamai miatt többen gyűlölni kezdték ellentmondásos személyiségét, elpártoltak tőle és szép lassan egyedül maradt. Végül 1928-ban igazgatói állásáról is lemondott.

Nopcsát jól jellemzi Tasnádi-Kubacska András *Báró Nopcsa Ferenc kalandos élete* című könyvében: „Ösztönösen művelte a tudományt. Megérezte az új utakat és bátran lépett rájuk. Nem kaparászott a tudományos fejlődés évszázados maradékai közt, hanem gyorsan cikázó gondolataival irányította és gyorsította a fejlődés menetét. Aki nem tudta követni hihetetlen aktivitását, azt ostobának tartotta, türelmetlenségében lenézte, sőt megvetette, „tudományt művelő mesterembernek” tekintette. Pedig igen akkurátus ember volt a legtöbb. Csak éppen

szárnyalni nem tudtak. Oda föl, ahol ő járt. Hiába: Bolyaiak, Semmelweissek, Nopcsák nem sokan akadnak egy emberöltőben. Más is megtette becsülettel a maga hatvágását a tudományok halmán, csak éppen az a tündökletes erő hiányzott belőle, amit úgy hívnak, hogy lángész.”

A Földtani Intézet igazgatójaként kiadott egyik utolsó munkája volt e térkép. Hunyad vármegye és környékének geológiai felmérése már 1867-ben, a Földtani Intézet megalapítása előtt elkezdődött. E több évtizedes munkában a kor legnagyobb magyar geológusai közül tizenheten vettek részt, akiknek a térképen a neveik mellett azt is feltüntették, hogy melyik években térképeztek a területen. A térkép különlegessége – amely szintén valószínűleg Nopcsa türelmetlenségének, vad munkatempójának köszönhető –, hogy a földrajzi nevek, folyók, városok döntő részét magyarul, a földtani képződmények, egységek neveit magyarul és angolul tüntették fel. A térkép jelmagyarázata magyar, de a jobb felső sarokba sűrített térképmagyarázó angol nyelvű.

Babinszki Edit

(Megjelent az Élet és Tudomány 2017/20. számában.)